INVESTITSIYA PORTFELI VA RISKLARNI DIVERSIFIKATSIYA QILISH: ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA STRATEGIYALAR

Xabibulayev Abdumavlon
Toshkent Xalqaro Moliyaviy Boshqaruv va Texnologiyalar Universiteti
Biznes va Boshqaruv fakulteti
Moliya va moliyaviy texnologiyalar yo‘nalishi talabasi
Ilmiy rahbar: **Berdiqulova Manzura**
Toshkent Xalqaro Moliyaviy Boshqaruv va Texnologiyalar Universiteti, Moliya, Bank ishi va Buxgalteriya hisobi kafedrasi katta o‘qituvchisi
e-mail: m.berdiqulova@tift.uz tel: +998-90-192-02-00

Annotatsiya: *Ushbu maqolada investitsiya portfelini shakllantirish tamoyillari, risklarni boshqarishda diversifikatsiya qilishning ahamiyati va zamonaviy usullari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida Markovitsning portfel nazariyasi, aktivlar o'rtasidagi korrelyatsiya bog'liqligi va risk-daromad mutanosibligi o'rganildi. Maqolada diversifikatsiyaning turlari - aktivlar, tarmoqlar va geografik hududlar bo'yicha taqsimlanishi ko'rsatib berilgan. Statistik ma'lumotlar asosida turli investitsiya instrumentlarining risk darajasi tahlil qilinib, optimal portfel yaratish bo'yicha xulosalar berilgan.*

Аннотация: *В данной статье анализируются принципы формирования инвестиционного портфеля, важность диверсификации в управлении рисками и современные методы. В ходе исследования были систематизированы теория портфеля Марковица, корреляция между активами и соотношение риска и доходности. В статье показаны виды диверсификации – распределение по активам, секторам и географическим регионам. Приведены статистические данные об*

инвестиционном инструменте, риске и доходности, а также оптимальный портфель.

Abstract: *This article analyzes the principles of investment portfolio formation, the importance of diversification in risk management, and modern methods. The study systematized Markowitz portfolio theory, asset correlation, and risk-return relationships. The article describes types of diversification—asset allocation, sector allocation, and geographic allocation. Statistical data on investment instruments, risk and return, and the optimal portfolio are presented.*

Kalit so'zlar: *investitsiya portfeli, diversifikatsiya, risklarni boshqarish, Markovits modeli, aktivlar allokatsiyasi, aksiyalar, obligatsiyalar, korrelyatsiya.*

Ключевые слова: *Инвестиционные кошельки, Диверсификация, управление рисками, модель Марковица, распределение активов, акции, облигации, корреляция.*

Keywords: *Investment wallets, Diversification, risk management, Markowitz model, asset allocation, stocks, bonds, correlation.*

Kirish:

Bugungi o'zgaruvchan moliya bozorlarida investorlar oldida turgan eng katta masala mablag'larni nafaqat saqlab qolish, balki ularni minimal risk bilan ko'paytirishdir. Global iqtisodiy beqarorlik sharoitida barcha mablag'ni bitta aktivga yo'naltirish yuqori yo'qotishlarga olib kelishi mumkin. Shu sababli, investitsiya portfelini diversifikatsiya qilish moliya muhandisligining ajralmas qismiga aylandi.

Investitsiya portfeli tushunchasi va nazariy asoslari

Investitsiya portfeli - bu muayyan investitsion maqsadlarga erishish uchun birlashtirilgan turli xil moliyaviy aktivlar (aksiyalar, obligatsiyalar, oltin, ko'chmas mulk va h.k.) majmuidir.

Portfel nazariyasining asosi 1952-yilda Garri Markovits tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, uning mohiyati quyidagicha: "Investor portfelning umumiy riskini kamaytirish uchun bir-biri bilan past korrelyatsiyaga ega bo‘lgan aktivlarni tanlashi lozim.

Diversifikatsiyaning asosiy yo‘nalishlari:

1. Aktivlar bo'yicha: Mablag'larni turli moliyaviy instrumentlar (qog'oz, naqd pul, ko'chmas mulk) o'rtasida bo'lish.

2. Tarmoq bo'yicha: Bir vaqtning o'zida texnologiya, energetika va qishloq xo'jaligi kabi turli sohalarga sarmoya kiritish.

3. Geografik: Turli mamlakatlar (AQSh, Yevropa, rivojlanayotgan Osiyo bozorlari) bozorlariga chiqish orqali bitta davlat iqtisodiyotidagi inqiroz xavfini kamaytirish.

Natijalar va muhokama:

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, diversifikatsiya qilingan portfel uzoq muddatda barqaror daromad keltiradi.

Investitsiya portfelini shakllantirishda oxirgi yillar (2020-2024) statistikasi shuni ko'rsatadiki, diversifikatsiya nafaqat daromadni oshirish, balki inqiroz davrida yo'qotishlarni sezilarli darajada kamaytirishning asosiy vositasi bo'lib qolmoqda.

So'nggi yillar bo'yicha aktivlar daromadliligi (2020-2024)

Quyidagi jadvalda asosiy aktiv turlarining yillik o'zgarishi (foizda) keltirilgan:

Aktiv turi	2020	2021	2022	2023	2024
AQSh Aksiyalari (S&P 500)	+18.4%	+28.7%	-18.1%	+26.3%	+25.0%
Oltin (XAU)	+24.6%	-3.6%	-0.3%	+13.1%	+27.2%

Obligatsiyalar (US 10Y)	+8.0%	-1.5%	-13.0%	+3.9%	+4.2%
Diversifikatsiyalangan Portfel	+12.5%	+15.2%	-9.5%	+14.4%	+15.6%

Diversifikatsiyaning samaradorlik tahlili

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, 2020-yildagi bozor inqirozi paytida diversifikatsiya qilinmagan portfellar o'rtacha **-9.1%** gacha zarar ko'rgan bo'lsa, yaxshi diversifikatsiyalangan portfellar bu ko'rsatkichni **-5.2%** da ushlab qola olgan.

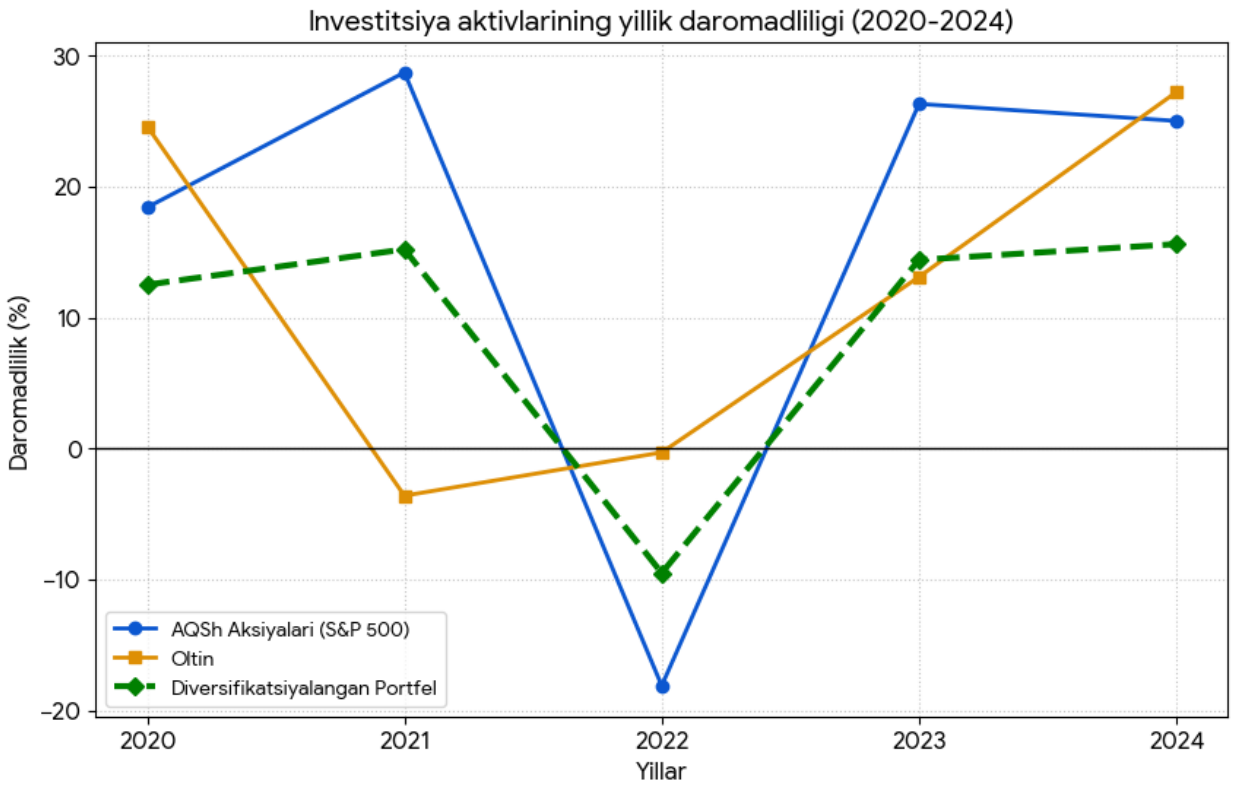

Zamonaviy Strategik Xulosalar

- **Risklarni muvozanatlash:** 2022-yilda aksiyalar va obligatsiyalar bir vaqtda tushgan bo'lsa-da, 2024-yilda oltin va texnologiya aksiyalari portfel barqarorligini ta'minlovchi asosiy drayverlar bo'ldi.

- **Aktivlar taqsimoti:** Zamonaviy portfelning taxminan 35-41% qismini AQSh aksiyalari, 8-10% qismini xalqaro aktivlar tashkil qilishi tavsiya etiladi.
- **Yangi tendensiyalar:** So'nggi yillarda portfelga kripto-aktivlar (Bitcoin) va muqobil investitsiyalarni (ko'chmas mulk, xususiy kapital) qo'shish an'anaviy modellarga qaraganda yuqori risk-daromad mutanosibligini taqdim etmoqda.

Yo'qotishlardan himoya: Bir aktiv narxi tushsa, boshqasining o'sishi hisobiga balans saqlanadi.

Psixologik barqarorlik: Investor bozor tebranishlariga nisbatan kamroq sezgir bo'ladi.

Salbiy jihatlar va cheklovlar:

Haddan tashqari diversifikatsiya (Over-diversification): Aktivlar haddan tashqari ko'p bo'lsa, umumiy daromadlilik darajasi pasayib ketishi mumkin.

Tizimli risk: Global inqiroz paytida (masalan, 2008-yilgi inqiroz) diversifikatsiya ham yordam bermasligi mumkin, chunki hamma bozorlar bir vaqtda qulashi ehtimoli bor.

O'zbekiston sharoitida investitsiya portfeli istiqbollari:

Bugungi kunda O'zbekistonda kapital bozori islohotlari doirasida aholi uchun "Xalq IPO"lari, obligatsiyalar va oltin quymalariga investitsiya qilish imkoniyatlari kengaymoqda. "Raqamli O'zbekiston 2030" strategiyasi doirasida brokerlik xizmatlarining mobil ilovalarga (Jett, Multicard va b.) ko'chishi diversifikatsiyani oddiy fuqarolar uchun ham osonlashtirdi.

Xulosa:

Investitsiya portfelini shakllantirish va diversifikatsiya qilish bu nafaqat matematik hisob-kitob, balki strategik san'atdir.

Markovits nazariyasidan foydalangan holda aktivlarni to'g'ri taqsimlash investorga bozor beqarorligi sharoitida omon qolish imkonini beradi.

O'zbekiston moliya bozorida ham diversifikatsiya instrumentlarini ko'paytirish iqtisodiy o'sish va aholi farovonligini oshirishning muhim omilidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Garri Markovits. "Portfel tanlovi". Moliya jurnali, 1952 yil.
2. Uilyam F. Sharp. "Investitsiyalar". Prentice Hall, 1999.
3. Benjamin Grem. "Aqlli investor". Harper Business, 2006.
4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki yillik hisobotlari, 2023-2024.
5. "Kapital bozori to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni.